

פרק יז (פסוקים א-יד) / ברוריה בן-דוד (וייס)

בצר לו התפלל דוד אל ה' סכל נא עצת אחיתפל. בפרק יז נקרא כיצד הצליח חושי להפך את עצת אחיתפל.

מה הייתה עצת אחיתפל?

לרדוף עוד הלילה אחרי דוד כאשר "הוא יגע ורפה ידיים" מושפל ורוח אנשיו שבורה בראש שנים עשר אלף איש, אולי אלף לכל שבט, כאילו מייצגים את כל שבטי ישראל במלחמתם בדוד (רד"ק), כמספר הצבא שלקח משה למלחמת מדין (במ' לא ג-ה), גיבורים שיש בהם הכוח להילחם בלילה במדבר להתנפל על דוד במפתיע כשהוא חלש ומיואש מעייפות ומצער, להכניס חרדה במחנהו, להכות את המלך לבדו, אז יעבור כל העם ממילא לצד אבשלום. בעצתו זו לא אמר אחיתפל "אביך" כבעצתו הראשונה, אלא "דוד" שלא לעורר רחמי הבן על האב. אחיתפל מציע להכות את המלך לבדו, כדי שלא לבוא למלחמת אחים ולא לעורר קטרוג העם על אבשלום, אם ישמידו את דוד וגם את אנשיו יתמרמו רבים מן העם על אבשלום, אך נפש איש אחד אתה מבקש ו"כל העם יהיה שלום", לא תהיה מלחמה ולא ייהרג איש מהעם ויקבלו אותך למלך עליהם.

"ויישר הדבר בעיני אבשלום ובעיני כל זקני ישראל" (פס' ד).

אילו שמע אבשלום בקולו של אחיתפל היה מצליח לבצע את זממו, אך אבשלום רצה לשמוע גם את חוות הדעת של חושי ורמז לאחיתפל שבדעתו למנות גם את חושי ליועץ לו בתור אדם שהכיר את דוד "רעה דוד" (טז, טז).

מה אמר אבשלום לחושי?

אבשלום סיפר לו על עצת אחיתפל ושאל האם טובה עצת אחיתפל בעיניו ולא, שיציע עצה אחרת.

חושי עשה כל מאמץ להניא את אבשלום מלקבל את עצת אחיתפל. הוא ידע שקבלת תכנית אחיתפל סופה מפלה.

כיצד הצליח לעשות זאת?

הוא אמר לאבשלום בדרך כלל מיטיב אחיתפל ליעץ, אך הפעם לא הצליח. "אתה ידעת את אביך ואת אנשיו כי גבורים המה, ומרי נפש המה כדב שכול בשדה, ואביך איש מלחמה ולא ילין את העם" (פס' ח). כלומר: דוד ואנשיו הם עזים ומרי נפש כדב ששכל את גוריו. דב שהרגו את גוריו מהווה איום בכעסו, הוא שופך את חמתו על הפוגשים בו (מש' יז, יב). אינו חת מפני כל סכנה, לפיכך אל תשלו את נפשכם לחשוב ששומרי ראשו של דוד ייתנו לתפוש אותם בקלות. דוד אינו טירון במלחמה. הוא איש מלחמה מנוסה, אין להניח שילון יחד עם העם ובוודאי ייזהר מפני התקפת פתע. חושי חזר וכפל לשון "אביך" בניגוד לאחיתפל שאמר "דוד", כדי לעורר רחמי הבן וגם לרמוז לו שגנאי הוא לו שכל המלחמה תהיה מכוונת רק כנגד אביו. דוד לא יהיה יחד עם העם, אלא יסתתר במקום נסתר באחד השוחות החפורות באדמה, ואם ייפלו בתחילת הקרב אחדים מאנשיך יאמר כל מי שישמע על מכה זו: נגפו אנשי אבשלום. ואותו השומע אפילו אם יהיה בן חיל ואמיץ לב כאריה גם הוא יימס מרוב פחד ויש לחשוש שכולם יעזבוך וישובו אל דוד.

חושי הזכיר דב שכול ואריה, כי דוד התפרסם כבר בימי נעוריו כלוחם עז ומנצח גם את האריה וגם את הדב (ש"א יז לד-לו).
"כי ידע כל ישראל כי גבור אביך ובני חיל אשר אתו" (פס' י). גם האנשים אשר אתו הם בני חיל, ומכאן שלא טובה העצה אשר יעץ אחיתפל הפעם הזאת.
חושי השכיל להוכיח לאבשלום כי אם יעשה בעצתו ינצח את דוד ואנשיו.

כיצד?

חושי עורר בלב אבשלום את האמונה שבעתיד הקרוב יתאסף אליו כל העם. אל ילך הלילה עם שנים עשר אלף איש, אלא יאסוף כל הצבא המורכב מחיילים הבאים מכל חלקי הארץ מדין ועד באר-שבע, ואם יתקוף את דוד בכוח עצום כזה בוודאי ינצח אותו, הן לא יוכל דוד עם אנשיו המעטים לעמוד בפני עם רב כחול אשר על שפת הים. ואתה בעצמך תלך בראש עם המלחמה, כדי לעורר רוח גבורה בקרב העם.

מה הייתה כוונתו של חושי בהצעה זו?

חושי ידע כי אבשלום אינו גיבור מלחמה ובעמדו בראש עם רב בלתי מסודר ומלומד למלחמה לא יוכל לעמוד בפני אנשי דוד המעטים אמנם במספרם, אך גיבורים ומנוסים בתכסיסי מלחמה ובראשם שר הצבא יואב. חושי ידע מניסיונו במלחמות דוד שלא מספר הלוחמים מכריע וקובע את תוצאות הקרב, כי אם הכוח המפעם בלב הלוחמים, ובנוגע לרוח זו לא היה לו כל ספק מי יזכה בניצחון, ולפיכך יעץ כי אבשלום בעצמו ילך למלחמה, למען ייפול יחד עם מפלת מחנהו. אם יישאר בירושלים גם אחרי מפלת מחנהו יאסוף אליו עם רב ויוסיף לעמוד בראש המרד.
כוונתו של חושי הייתה לדחות את מועד ההתקפה, כדי שתהיה שהות להודיע את התכנית לדוד ואז ידע איך להתגונן.

במה תסייע דחיית ההתקפה לדוד?

דוד יגיע בינתיים עד הירדן ויעבור אותו לעברו המזרחי.

חושי אמר לאבשלום אנחנו נחנה בקרבת המקום אשר בו ימצא דוד. נכסה את עין כל הארץ כטל המכסה את פני כל האדמה, ולא נשאיר ממנו ומכל אנשיו גם אחד, למרות גבורתו לא יוכל לעמוד נגד כל העם, ואם ייסגר בעיר בצורה "והשיאו כל ישראל אל העיר ההיא חבלים", יביאו בני ישראל חבלים ישימו מסביב לה ויימשכו בהם. יקיפו בהם את חומות העיר ויסחבו (לשון מליצה) את החומות ואת כל אשר בתוכן עד הנחל הסמוך לאותה עיר "עד אשר לא נמצא שם גם צרור" (פס' יג) כלומר: לא ישאירו מן העיר אפילו אבן קטנה אחת, כי תיהרס עד היסוד (צרור אבן קטנה, ככתוב במשלי כו ח "כצרור אבן במרגמה"). זהו תיאור ציורי המורה על לכידת העיר. רוצה לומר נלכוד את העיר בלי עמל רב.

חושי ידע לתפוש את לב אבשלום הגאה וקל הדעת בדברי גוזמה כי ייאסף אליו את כל ישראל "כחול אשר על הים לרב" ויחננו על דוד ואנשיו "כאשר יפל הטל על האדמה", ואת חומת העיר ייסחבו בחבלים "עד אשר לא נמצא שם גם צרור". חושי דיבר אל אבשלום בחנופה:
"ופניך הלכים בקרב" אתה צעיר גיבור בעצמך תלך בראש עם המלחמה כדי לעורר רוח גבורה בקרב העם.

מה החליט אבשלום?

אבשלום מצא כי אמנם טובה עצת חושי הארכי כי מה' היה הדבר. "וה' צוה להפר את עצת אחיתפל הטובה, לבעבור הביא ה' אל אבשלום את הרעה" (פס' יד). עצת אחיתפל הייתה טובה, כי דוד ואנשיו בעת ההיא היו נדהמים ורפי ידיים. לו אבשלום היה מקבל את עצתו היה מהמם את אנשי דוד והורג את דוד על נקלה.

פרק יז (פסוקים טו-סוף)

בקטע זה נקרא איך הצליח חושי להודיע לדוד על תוצאות ההתייעצות במטה אבשלום ולייעץ לו כיצד לנהוג.

כיצד מסר חושי את הידיעות לדוד?

חושי מסר את תוכן ההתייעצות לכוהנים צדוק ואביתר "ויאמר חושי אל צדוק ואל אביתר הכהנים: כזאת וכזאת יעץ אחיתפל את אבשלום ואת זקני ישראל, וכזאת וכזאת יעצתי אני" (פס' טו).
בביטוי "כזאת וכזאת" השתמש עכן בדברו עם יהושע "וכזאת וכזאת עשיתי" (יהו' ז כ). דוד השתמש בביטוי "כזה וכזה" בדברו אל המלאך שנשלח ע"י יואב (פרק יא פס' כה). חושי ביקש מצדוק ואביתר שיישלוהו שליחים שיספרו זאת לדוד והכוונה לבניהם (טו, כז לו).

חושי הציע לדוד שתי עצות מהן?

שלא ילון במדבר הלילה, והשנייה שעוד הלילה יעבור את הירדן.

מדוע?

חושי פחד שמא יטה אחיתפל את לב אבשלום לעשות כעצתו, אף על פי שאמרו אבשלום ואנשיו כי טובה עצת חושי מעצת אחיתפל, תבוצע תכניתו של אחיתפל ודוד יותקף בלילה "פן יבלע למלך ולכל העם אשר אתו" (פס' טז). פן ייגרם נזק למלך ולעם אשר אתו אם יישאר על שפת הירדן המערבית.

כיצד הודיעו ליהונתן ואחימעץ את אשר עליהם לבשר לדוד?

יהונתן ואחימעץ לא יכלו להיראות בירושלים שלא לעורר עליהם חשד של ריגול. הם היו חשודים בעיני אבשלום על קשרים עם דוד. צדוק ואביתר לא היו חשודים בעיני אבשלום, גם משרתם הכבודה משרת כוהנים גדולים הגנה עליהם, לכן עמדו יהונתן ואחימעץ בעין רוגל מעין בסביבות ירושלים על גבול יהודה ובנימין (יהו' טו ז; יח טז), במקום שנפגשים נחל קדרון התוחם את העיר מצד מזרח וגיא בן הנום התוחם את העיר מצד דרום וממערב. שפחת אביתר או צדוק הייתה מוסרת להם את הידיעות מירושלים באמתלה שהיא הולכת לשאוב מים, כדי שילכו ויגידו למלך דוד.

מי הבחין ביהונתן ואחימעץ?

נער משרת או חייל מאנשי אבשלום. יכול להיות שאבשלום העמיד מרגלים בסביבות עין רוגל לבלוש אחר כל חשוד. יהונתן ואחימעץ הבינו שהנער הולך להגיד לאבשלום שהם מרגלי דוד, ולפיכך לאחר ששמעו את דברי השפחה מיהרו לברוח לביתו של איש נאמן שנטה אחרי דוד, מכאן שלא כל אנשי בחורים היו שונאים לדוד. לפי פירוש אחר בחרו דווקא בבחורים שהייתה ידועה כמתנגדת לדוד, כדי למזער את החשד.

כיצד הצילה אותם אשתו?

הם נכנסו לבאר שהייתה אותה שעה ריקה ממים, או שכמות המים שהייתה בתוכה הייתה קטנה. חז"ל אמרו שהאישה הייתה אשתו של שמעי בן גרא (מד"ש לב ד), ולפי זה היה "האיש" (פס' יח) שמעי בן גרא. היא כיסתה את הבור במסך וילון עשוי חוטים או קנים ומשמש מחיצה לבית (שמ' כו לו) ולחצר (שמ' כז טז), ועל המסך שטחה את הריפות חוטים כתושות לייבוש, כדי שאם יבוא מישהו לחפש את האנשים שנכנסו לחצר, לא יבחין בבאר ויחשוב שהריפות מונחות שם לשם ייבוש, ולא נודע כי האנשים הסתתרו שם.

בלשי אבשלום הופיעו ושאלו: איה אחימעץ ויהונתן? מה ענתה להם האישה?

"ותאמר להם האשה עברו מיכל המים, ויבקשו ולא מצאו, וישבו ירושלם" (פס' כ). מיכל המים - אין אח לצירוף כזה במקרא, והוראתו המדויקת אינה ידועה. לפי עניינו נראה שזו ברכה או פלג מים. מיכל המים היה בוודאי בסביבות בחורים, ולפיכך יש אומרים שנקרא על שם מיכל בת שאול שנפרדה מפלטי בן ליש בסביבת בחורים (ג יד-טז), כלומר: האישה אמרה לבלשים יהונתן ואחימעץ עברו את מיכל המים מהרו אחריהם ותשיגום.

יהונתן ואחימעץ ניצלו. עלו מן הבאר ומיהרו אל דוד לערבות המדבר (פס' טז). סיפרו לדוד על עצת אחיתפל, ייתכן גם שעל עצת חושי אלא שקיצר הכתוב.

מה עשה דוד בעקבות הידיעות שקיבל?

שמע לעצתו של חושי, עבר עם אנשיו את מעברות הירדן ליד יריחו, המשיך בדרכו מעברו השני של הירדן והגיע עד מחניים, שהייתה בעבר עיר בירתו של איש בשת (ב ח), ומכיוון שנשארה נאמנה לדוד קבע בה גם דוד את בירתו הארעית.

מה עשה אחיתפל כשראה כי לא נעשתה עצתו?

הוא חבש את חמורו והלך אל ביתו שבעירו, כנראה שהיו לו שני בתים, אחד בעיר הבירה ירושלים אשר בה ישב דרך עראי ואחד בעיר מושבו בגילה, ערך צוואה לאנשי ביתו כדרך בני אדם הקרובים למות (מל"א ב א; מ"ב כ א; יש' לח א). והמית עצמו בחניקה.

מדוע?

כי ידע שעתה יישאר דוד מלך לעמו וישפוט אותו משפט מוות כמורד במלכות, על כן בחר לשלוח יד בנפשו.

גם אבשלום עבר את הירדן ואת מי מינה לשר הצבא?

את עמשא תחת יואב שנשאר נאמן לדוד.

ישראל ואבשלום ערכו מחנותיהם בארץ הגלעד.

איזו הפתעה נעימה חיכתה לדוד?

לפני דוד התייצבו אנשים טובים ונדיבי לב: שבי בן נחש מרבת עמון ייתכן שהיה אחיו של מלך בני עמון (י ב), אולי היה אחד הנציבים שמינה שם דוד אחרי שלכד את העיר (יב כט), ומכיר בן עמיאל מלו דבר (ט ד) מגדולי ארץ הגלעד, מפיישת התגורר בשעתו אצל מכיר (ט ד ה), וברזילי הגלעדי מרגלים שהיה עשיר מאד (יט לג). הם הביאו אתם לדוד ואנשיו מכל טוב, כלים ומזונות וכלי משכב, כי אמרו העם רעב עייף וצמא במדבר.

ניבים

כדב שכול בשדה (פס' ח).
הוראתו: אדם התוקף בכל עצמת כוחו כדב שכול.

פן יבולע לו (פס' טז).
הוראתו: פן יגרום לו נזק ויורע מצבו.

עבודה בכתב

- 1) מה הייתה עצת אחיתפל?
2) כיצד הצליח חושי להפר את עצת אחיתפל?
3) מה היה הרעיון העיקרי של חושי לטובת דוד?
4) במה תסייע דחיית ההתקפה לדוד?
5) איר הצליח חושי להודיע לדוד על תוצאות ההתייעצות במטה אבשלום?
6) במי נעזרו יהונתן ואחימעץ?
7) מה עשה דוד בעקבות הידיעות שקיבל?

8) התכירונו? מי אנחנו?

- א) הצעתי לאבשלום לרדוף עוד הלילה בראש מחנה נבחר אחרי דוד.
- ב) סיכלתי את הצעת אחיתפל.
- ג) קיבלתי את דעתו של חושי.
- ד) קיבלנו ידיעות מפי השפחה.
- ה) אמרתי לאבשלום שראיתי את יהונתן ואחימעץ.
- ו) ברחנו לביתו של איש נאמן בבחורים.
- ז) הסתתרנו בבאר ריקה ממים.
- ח) הצלתי את יהונתן ואחימעץ בבחורים.
- ט) עברנו לצידו המזרחי של הירדן.
- י) הבאנו לדוד מכל טוב.

9) מי אמר למי?

- א) אבחרה נא שנים עשר אלף איש ואקומה וארדפה אחרי דוד הלילה.
- ב) ונס כל העם אשר אתו.
- ג) הנעשה את דברו אם אין.
- ד) לא טובה העצה אשר יעץ אחיתפל בפעם הזאת.
- ה) כי גיבור אביך ובני חיל אשר אתו.
- ו) טובה עצת חושי הארכי מעצת אחיתפל.
- ז) איה אחימעץ ויהונתן?
- ח) עברו מיכל המים, ויבקשו ולא מצאו, וישבו ירושלם.
- ט) קומו ועברו מהרה את המים.